Enerji Strateji Belgesi'ni jet hızıyla Türkiye'den alan Dünya Bankası kredi raporunu aynı gün yazdı.

'Elektrik zamlarıyla yoksulları koruyoruz'

Dünya Bankası, AKP Hükümeti'ne elektriğe zam yaptığı, dağıtımda özelleştirmelere başladığı için dış borç ödemesinde kullansın diye "aferin" kredisi verdi '

Banu SALMAN
Kahraman YAPICI

EMO Basın - AKP Hükümeti, enerji alanında Dünya Bankası'nın istediği özelleştirme, serbest piyasa uygulamaları, elektriğe zam ve otomatik fiyatlandırma karşılığında dış borçlarını ödeme ya da iç harcamalarında kullanmak üzere 548.4 milyon Avro kredi sağladı. Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulu'nun onayladığı Birinci Program Amaçlı Elektrik Sektörü Geliştirme Politika Kredisi (PED-PL 1) yapılacak uygulamalar üzerine değil, yapılmış uygulamalar üzerinden **"aferin"** kredisi olarak sunuldu. Krediye ilişkin Dünya Bankası'nın hizmete özel raporunda bu durum ortaya konulurken, Türkiye'de elektriğin pahalılaştırılmasına da **"toplumsal kılıf"** geçirildi. Raporda, elektrik hizmetinin piyasalaştırılması, özelleştirmeler ve pahalı elektrik programın desteklediği eylemler olarak sunulurken; pahalı elektrik, **"arz yetersizliği durumunda yoksulların, yoksulların aldığı eğitim ve sağlık hizmetlerinin olumsuz etkileneceği"** gerekçesiyle savunuldu.

AKP-DB'den jet işbirliği

2007 yılından beri çıkarılacağı söylenen Enerji Strateji Belgesi, 1 Mayıs 2009 tarihinde yapılan kabine değişikliğinin ardından 18 Mayıs 2009 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu'nda (YPK) kabul edilmişti. Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi'nin YPK'de kabulünden Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 21 Mayıs 2009 tarihli resmi yazı ile haberdar edilirken, Dünya Bankası'nın ise YPK'nın kabul ettiği gün bilgilendirildiği ortaya çıktı. Dünya Bankası'nın da aynı gün (18 Mayıs 2009) krediye ilişkin **"hizmete özel"** raporunu hazırladığı belirlendi. Bu rapora, Devlet Bakanı **Ali Babacan**'ın mektubuyla, söz konusu strateji belgesi ek olarak konuldu. Böylece Dünya Bankası kredi koşulu olan Enerji Strateji Belgesi'nin, kabul edilmesinin ardından jet hızıyla Ali Babacan'ın kredi talep mektubu ile birlikte Dünya Bankası'na gönderildiği ortaya çıktı.

Enerjide 'aferin kredisiyle' dış borç ödemesi

Kredinin verilmesini sağlayan koşullardan Enerji Strateji Belgesi'nin kabul ediliş ve Dünya Bankası'na bildiriliş tarihi kadar, kredinin Türkiye'ye kullandırılış tarihi ve hangi amaçla kullandırıldığı da dikkat çekici. Raporda, 1995 yılında verdikleri enerji sektörü uyum kredisinden ders çıkardıklarını, melez kredi uygulamasında beklentilerin yaşama geçirilmesinin zor olduğunu anlatan Dünya Bankası, bu nedenle yatırımlardan program kredisini ayırdıklarını ifade ediyor. Bu çerçevede anahtar yatırım yerine özellikle politika üzerine odaklanıldığı vurgulandı. Ödemeler dengesine bağlı olmayan bu kredinin programın yeterli uygulanması karşılığında verildiği kaydedildi. **"Aferin kredisi"** herhangi bir özel satın alım ya da ihaleye de bağlanmadı. Kredinin, Hazine Müsteşarlığı'nın isteği üzerine Merkez Bankası'nda resmi yabancı para rezervlerinin parçası olarak yatırılacağı belirtildi. Raporda, hükümetin krediyi **"ya dış borç ödemesinde ya da bütçedeki harcamaların finansmanı için"** kullanacağı kaydedildi. Kredinin onaylandığı Haziran ayı ise Türkiye'nin merkezi hükümet kapsamında son 1 yıl içinde en yüksek dış borç anapara ve faiz ödemesinin olduğu ay olarak dikkat çekiyor.

Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulu, 18 Mayıs tarihli hizmete özel raporun ardından 11 Haziran 2009 tarihinde 548.4 milyon Avroluk krediyi onayladı. Uluslararası İmar ve Kalkın-

ma Bankası'ndan kullandırılan bu kredi, 2008-2011 Dünya Bankası-Türkiye Ülke İşbirliği Stratejisi kapsamında verildi. Değişken marjlı bir taahhüt bağlantılı esnek kredi olarak verilen borç, 12 yılı geri ödemesiz dönem olmak üzere 23.5 yıl vadeli olarak geri ödenecek.

'Hırslı reform programı uygulanıyor'

Dünya Bankası Mayıs 2009 tarihli raporunda, **"Türkiye'nin hırslı bir elektrik sektörü programı"** uyguladığı belirtildi. Bu yoğun reform ve yeniden yapılanmanın ise "elektriğin verimli ve maliyet etkin sunumuna rehberlik eden rekabetçi bir piyasa hedefiyle" sürdürüldüğü kaydedildi. Bu programın Avrupa Birliği (AB) müktesebatına da paralel olarak yürütüldüğü ifade edilirken, **"reformların uygulanmasında önemli bir süreç işletilmiş olmakla birlikte özellikle dağıtım ve üretim özelleştirmesi olmak üzere bazı reformların ertelenmiş"** olmasından yakınıldı. Yüksek Planlama Kurulu'nun 18 Mayıs 2009 tarihinde kabul ettiği güncellenen elektrik stratejisinin, kısa vadede, elektrik arz-talep dengesizliğine işleyen bir piyasa içerisinde hitap edebilecek önlemleri öne çekmeye odaklandığı, böylece imtiyazlı garantiler ve önemli bir şekilde geliştirilmiş kamu yatırım ihtiyacının en az düzeyde tutulmasına yöneldiği ifade ediliyor.

Fiyatlar artacak, yatırımlar gelecek iddiası

Maliyet artışlarının perakende elektrik tarifelerine yansıtılması, bu çerçevede 1 Ocak 2008, 1 Temmuz 2008 ve 1 Ekim 2008 tarihlerinde yapılan zamlar, maliyet bazlı fiyatlandırma mekanizmasının uygulamaya sokulması gerçekleştirilmiş anahtar politika adımları arasında sayılıyor. Maliyetleri kapsayan fiyatlandırma uygulamasının geciktiği, bunun sonucunda yeterli arzı sağlamak için özel sektör yatırımlarını çekecek cazibeli özel dağıtım şirketlerinin yaratılmasının mümkün olmadığı ileri sürülüyor. Elektrikte zamlara neden olan maliyet yansıtıcı fiyatlandırma; **"yatırım teşviki ve güvenilir elektrik arzı için kritik öneme sahip"** olarak nitelendiriliyor.

'Kriz arz güvenliği için fırsat penceresi yarattı'

Türkiye'nin elektrik sektöründe karşı karşıya olduğu güncel en kritik sorun, **"güvenli ve yeterli elektrik arzının sağlanması"** olarak ortaya konulan raporda, 2008 yılsonunda ve 2009'un ilk aylarındaki talep düşüşüne rağmen Türkiye'nin sıkışık rezerv marjlarının çok yavaş bir şekilde rahatladığı, ek üretim kapasitesine gerek olduğu anlatıldı. Raporda, şöyle denildi:

"Elektrik talep gelişimindeki düşüş, 2008'in son aylarında ve 2009'un ilk aylarında talepteki reel azalma Türkiye'ye ekstra zaman, üretim kapasitesinde daha büyük yatırımın çekilmesi ve elektrik verimliliği için bir fırsat penceresi yarattı. Türkiye, ekonomik gelişme ve elektrik talep gelişimin eski haline dönmesinden sonra yakın bir gelecekte elektrik arz-talep dengesizliği riskiyle karşı karşıyadır."

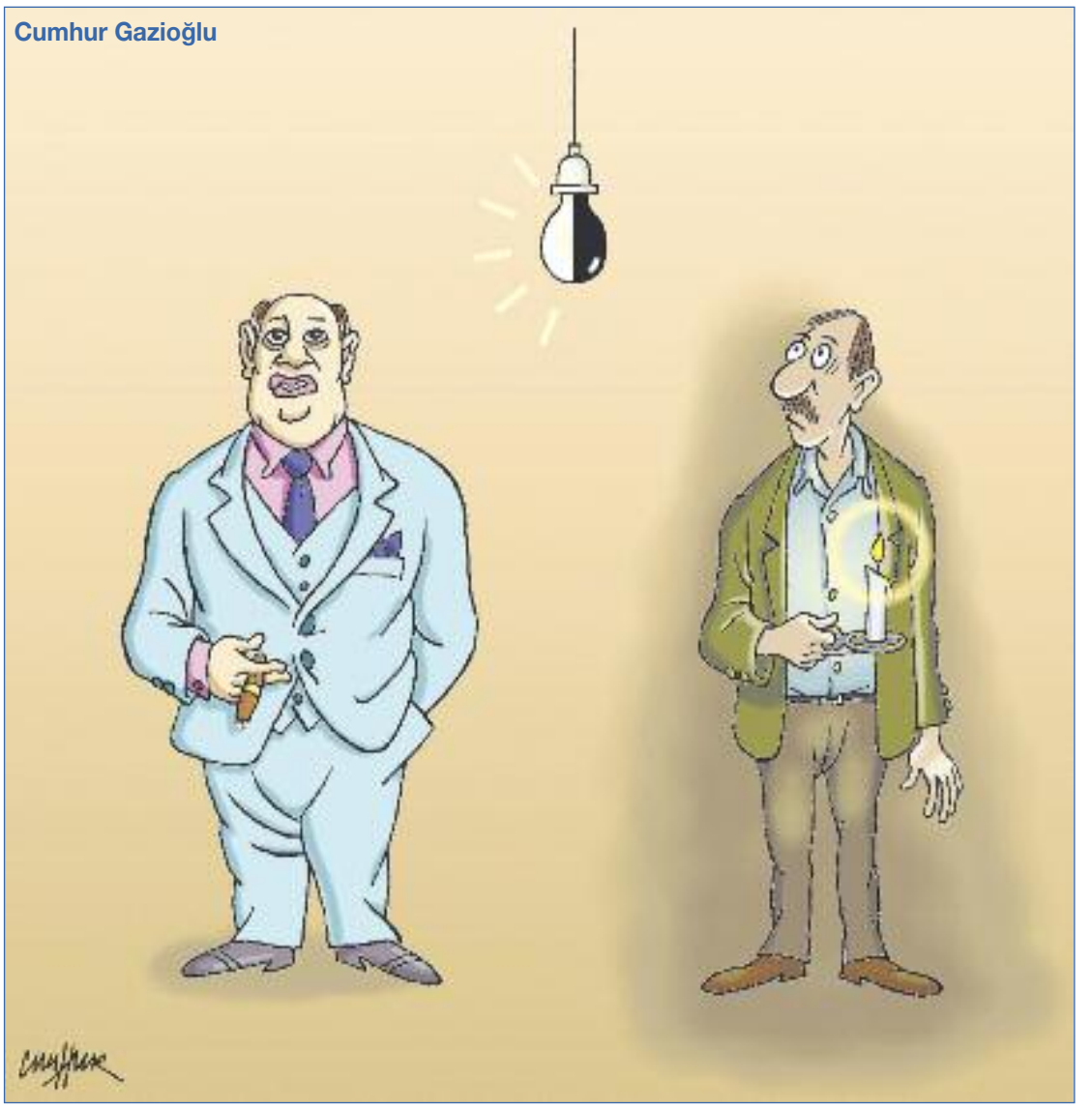
Cumhur Gazioğlu

Raporda, 5 yıllık bir aradan sonra tamamen maliyetleri kapsayıcı düzeye eriştirilen 3 kalıcı tarife artışıyla ortalama perakende satış tarifesinde yüzde 50 (Ekim 2009 zammı hariç) civarında artışa gidildiği anımsatılırken, bu yapılan artışlarla daha verimli tüketim desenlerinin özendirildiği belirtilerek, zamlarla tüketimin kısıtlanması savunuldu. Raporda, bu durum şöyle ifade ediliyor:

"Bu (tarife artışları), sektörün mali yaşama kabiliyetini önemli bir şekilde geliştirecek, daha verimli tüketim desenlerini özendirecek ve sektördeki gelişmiş özel yatırımları cezbedecektir. Bütün maliyetleri kapsamaya devam eden otomatik bir mekanizma, 1 Ekim 2008'de gerçekleştirilen tarife düzenlemesiyle birlikte artık yürürlüktedir. Petrol ve gaz fiyatlarındaki azalma, elektrikte daha yukarı doğru yükselen uyarlama ihtiyacını gevşetmiş ve 2009 yılında iç petrol ve doğalgaz fiyatlarında kesintiyi olanaklı hale getirmiştir."

BOTAŞ ve TKİ 3.2 milyar TL borç aldı

Enerji sektöründe yer alan KİT'lere bütçeden transfer yapılmadığı, ancak bunun yerine maliyet altındaki fiyatların, dağıtım kuruluşlarının bilançosu ve üretim ile iletim şirketlerinin vadesi geçmiş borçları içine giydirilmiş olarak kendini gösterdiği kaydedildi. Üretim şirketinin de kamu mülkiyetindeki gaz ve kömür sağlayıcıları olarak BOTAŞ ve TKİ'ye bu vadesi geçmiş borçları yansıttığı anlatılan raporda, **"2002'den beri, bu tür ödenmemiş kayıpları karşılamak için iki kuruluşun 3.2 milyar TL kredi kullandığı tahmin edilmektedir. Fiyatlandırma reformları bu tür dolaylı mali yükümlülüklerin gelecekte oluşmasını önemli bir şekilde azaltacaktır"** denildi.

Dünya Bankası yoksulları düşünüyormuş

Raporun, **"Yoksulluk ve sosyal etki"** başlıklı bölümünde ise söz konusu özelleştirme, serbest piyasa ve maliyet bazlı fiyatlandırmalara dayalı reform programının **"olumlu"** olacağı iddia edilen sosyal etkileri de şöyle sıralanıyor:

- PEDPL programı altında desteklenen reformlar ve eylemlerin, sırasıyla istihdam üretimini artıracak ve yoksulluğu azaltacak olan ekonomik gelişime destek olacakları için, bütün olarak olumlu bir sosyal etkiye sahip olması beklenmektedir. Orta dönem boyunca elektrik arz-talep dengesizliğini azaltmak ayrıca hanehalklarının makul düzeyde elektrik temin etmelerini, aynı zamanda eğitim ve sağlık olanaklarını sürdürmeyi amaçlayan çabalara destek olacaktır.

- Daha spesifik bağlamda, program tarafından desteklenmiş olan birkaç eylemin, aksi takdirde olabilecek ciddi olumsuz etkileri yumuşatması beklenir. Eğer önemli bir düzeyde arz-talep dengesizliği oluşursa, o zaman yoksullar önemli bir yan etkiyi hem doğrudan hem de dolaylı olarak yükleneceklerdir. Doğrudan etki açısından; sanayi, ticarethane ve yoksul olmayan iç tüketiciler, yoksulların gücünün yetmeyeceği daha pahalı seçenekler yoluyla etkiyi hafifletebilmeye yönelecekler (Örneğin dizel jeneratörler). Hatta arz yetersizliği eşit bir şekilde ya da yoksulların lehinde dağıtılsa da, yoksullar bu duruma uyum sağlamakta zorlanacaklardır. Bu nedenle arz yetersizliğinin olumsuz yan etkisi, yoksul hanehalkları, yoksullar tarafından kullanılan okullar ve sağlık olanakları üzerinde oransız bir şekilde daha büyük olacaktır. Bu yüzden elektrik arz-talep dengesizliğini azaltmak, bu tür olumsuz etkileri azaltmaya, en azından sakınmaya yardımcı olacaktır ve hanehalkları için elektrik arzı makul düzeylerde sürdürülebilir.

- PEDPL tarafından desteklenmiş olan programın kaçınmak için araştırdığı diğer bir önemli olumsuz etki; önemli ölçüde arz-talep dengesizliğinden kaynaklı uygun olmayan yatırımlardır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalmış olan çoğu ülkedeki deneyim, acil çözümler araştırmak için sıklıkla plansız kararlar alındığını göstermiştir ve bunlar genellikle ağır ve nükseden maliyetlere yol açmıştır. Bunlar ya mali alanı daraltır ve böylece büyümeyi artıracak harcamaları sıkıştırır ya daha yüksek tarifelere yol açar ya da her ikisine birden neden olur. Nihai olarak, bu tür uygun olmayan yatırımlar fakir-fukarayı olumsuz şekilde etkiler.

Elektrik zamları yoksul sayısını yüzde 1 artırdı

- Tarifedeki artışların yoksulluk üzerindeki etkisi, hanehalkı istihdam araştırma verilerinden değerlendirilebilir. En son 2006 yılı verileri mevcuttur; bu yüzden yürütülmüş olan simülasyonlar, bu tür artışların etkisini değerlendirmek için daha yüksek bir sınır sunmaya yönelebilecektir; örneğin önemli büyüme sağlanmıştır ve hedeflenmiş olan sosyal güvenlik programları için sosyal harcamalar geçtiğimiz yıllarda artmaya devam etmiştir. Bu verilerle yapılan simülasyonlar, artan tarifeler nedeniyle tüketim düzeyinde azalma olmadığı varsayımıyla, elektrik tarifelerindeki yüzde 30'luk bir artışın yoksullukta yüzde 0.4'lük artışa yol açtığını göstermiştir."

Dünya Bankası'nın hesaplaması üzerinden 2008 yılından bu yana yapılan elektrik zamlarına bakıldığında; konut kullanıcıları için Ekim 2009'da yapılan son zamla kümülatif olarak yüzde 70.4'e ulaşan elektrik zamları nedeniyle Türkiye'de yoksulluk yüzde 1 oranında arttığı ortaya çıkmaktadır. ■